

Tabutémák és megjelenési formáik a kortárs magyar mesékben

Csógér Lilla

cs.lilla1997@gmail.com

ELTE PPK Neveléstudományi Intézet

Tanulmányomban a kortárs magyar mesékben megjelenő tabusított tartalmakat és jelenségeket térképezem fel. A trianguláció módszerével, kvalitatív kutatási eljárással vizsgáltam meg a gyermekirodalmi tabu kérdéseit, középpontba állítva a stigmatizált tartalmak szakirodalmi fellelhetőségét, valamint a tabu fogalmát, funkcióit, megjelenésének lehetséges okait – kísérletet téve a fogalmi ellentmondások tisztázására. A kutatáshoz készült interjúk, a szülői kérdőív és a tartalomelemzés segítségével feltérképeztem a szülők gyermekirodalmi művekre vonatkozó választásait, melyeknek fő fókusza a kényesnek tekintett nevelési helyzetekkel való megküzdés. A dolgozat területekre bontva tekinti át a tabutémákat feldolgozó mesekönyvek iránti igényt, valamint a minőségi irodalom iránti igényt, továbbá a könyvkiadás adaptív formálódását, alkalmazkodását. A megjelenített problémakörök a jövőbeli neveléstudományi kutatások tervezéséhez nyújthatnak támpontokat.

Kulcsszavak: *tabu, gyermekirodalom, kortárs mesék*

Elméleti háttér

A gyermekirodalomra és a mese erejére egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek különböző oktatási-nevelési intézményekben. Ezt példázza a 2021-ben, a Magyar Gyermekirodalmi Intézet gondozásában megjelent *Tabu a gyermekirodalomban* című konferenciakötet kiadása (Varga, Pusztai és Turcsányi, 2021, szerk.), mely szakdolgozatom témaválasztását ihlette a neveléstudományi mesterképzésen, s egyben jelen tanulmány létrejöttének alapját képezi. A Tabutémák a kortárs magyar mesékben címmel íródott dolgozat elméleti és gyakorlati megfigyelések beemelésével hangsúlyozza a napjainkban tabusított tartalmak bemutatását, a stigmatizáció okainak feltárását, továbbá a detabuizáció lehetséges formáinak körüljárását. A témaválasztás okának tekinthető az óvodapedagógiai alap, illetve a neveléstudományi mesterképzésen elsajátított tudás, továbbá azon elgondolás, mely szerint a szülők elvétve ismerik a tabukat is taglaló kortárs magyar mesék tartalmát. Ez a hiány lehet az oka annak, hogy bizonyos esetekben kevésbé folyamosodhatnak olyan edukációs célú történetekhez, melyek már kora gyermekkortól kezdve meglapozhatják a befogadó hozzáállást.

A témaválasztás egyik indokának tekinthető azon észrevétel, mely szerint bizonyos témák régen tabunak számítottak, mára azonban fellelhetőek gyermekirodalmi művekben, míg más tartalmakat valaha nem övezett stigmatizáció, ellenben jelen korunkban tapasztalható, hogy ezek nehéz hangvételű beszélgetések és kényes nevelési helyzetek részét képezik. A dolgozat keretein belül célom volt olyan releváns nemzetközi, valamint hazai szakirodalmat beemelni, mely közvetett módon, lélektanilag is szorosan kapcsolódik a stigmatizáció, a tabusítás jelenségéhez, továbbá olyan gyermekirodalmi műveket vizsgáltam, melyek segítő célzattal jelenítenek meg nehezebb hangvételű témaköröket. A dolgozathoz készült kutatás elméleti háttere és előzményeinek bemutatása során ismertetem a meseválasztás aspektusainak mesepszichológiai szempontjait, továbbá a mese kora gyermekkort érintő fejlesztő erejét.

Szakirodalmi áttekintés

Bizonyos tabusított történések, mint a traumák, a bántalmazás, a gyász, esetleg a családot érintő kérdések gyermekkönyvekben való megjelenése társadalmi diskurzust is maga után vont, irodalomtudományi szempontból számos kérdést vet fel, ezzel ráirányítva a figyelmet a megformálás módjaira. Tapasztalható, hogy a tabusítás jelenségét egy látszólag ellentmondásos jelenség övezi; ha nem beszélünk róla, szorongást generál, ezzel hátráltathatja a szembesülés lehetőségét és a problémamegoldó képesség fejlődését, vallják a *Tabu a gyermekirodalomban* című tanulmánykötet szerzői (Varga, Pusztafi és Turcsányi, 2021).

A mese kedvelésének lélektani oka van. A mese a fantasztikum világa, elmosódnak benne a reális határok: a gyermek tudja, hogy ami a történetben van, valószerűtlen, ennek ellenére sem kételkedik benne; a képzeletbeli történeteket valós történések analogiáira emlékeztető módon dolgozza fel, így a lélektani hatást a hőssel való azonosulás teremti meg. A gyermekirodalomba tartozó mesék tartalmazzák az életkori jellemzőkből adódó világképi módosulásokat, ebből adódóan a gyermek kedveli, mert a történet fordulatai megfelelői azoknak a vonásoknak, melyek a fejlődés korai szakaszaiban is érvényesek. Ilyen egyezések többek között az ellentétek, a veszély, a megmenekülés vagy a kompenzálás kedvelése (Mérei és V. Binét, 1970).

A gyermekkorban meghatározó mesék és történetek hatása abban is rejlik, hogy nem szükségszerűen nevelési indíttatásúak, ám a nevelésre gyakorolt erejük jelentős, továbbá a pedagógiai gyakorlatban anyanyelvi és személyiségformáló funkciókat is betölthetnek. Olyan tudást közvetítenek, amely segíti a nyelvelsajátítást, a szocializációt, valamint – a személyiségformálás mellett – hatékony eszközei a kommunikációs kompetenciák fejlesztésének, a multikulturális nevelésnek; ereje a befogadót észrevétel nélkül juttatja műveltséggyarapodáshoz, kedvező irányú személyiségfejlődéshez. *Ranschburg Jenő* (2006) úgy véli, a modern mesék többek között azért képesek lefoglalni a gyermekeket, mert fellelhető bennük a humor, mely jótékony erejével segíti az adaptív

megküzdést, továbbá feszültségcsökkentő erővel bírhat. *Czeigler (2008)* elgondolására alapozva: a történetek mozgalmassága megjelenik valamennyi kortárs, modern mese esetében; a tartalmi kérdések mellett a változatos, élénk képanyag is szükséges elemek, mivel a gyermekek többnyire mozgalmasságot, impulzivitást szeretnének látni.

Napjainkban számos kortárs magyar gyermekirodalmi mű azzal a céllal látott napvilágot, hogy egy nehéznek vélt témát mutasson be, detabuizációs szándékkal. Ezek a kiadványok olyan tartalmakat tárgyalnak, melyek stigmatizálnak bizonyulnak a hétköznapi diskurzusban, valamiért hallgatás övezi ezeket; a mára általánosan elfogadható definíció szerint a tabu tiltást jelent, s olyan jelenséghez kapcsolódik, amelyre tilalom vonatkozik. Társadalmi jelenségeként univerzális, a különféle elgondolásokat befolyásolja, hogy ki milyen tartalmat tulajdonít a fogalomnak, a szó jelentésének. *Balázs Géza (2009)* elgondolása szerint a tabu ősi jelenség, valamennyi társadalomban jellemző, s leggyakrabban olyan témakörökhöz kapcsolódik, mint a szexualitás, a halál, a család és a társadalmi élet. A tabusításhoz, stigmatizációhoz társuló aktuális jelenség a tabutörés: a nyelvi tabu esetében kimondási tilalom vonatkozhat bizonyos témákra és szavakra, ám a kimondásra mégis vállalkozva úgynevezett elkerülő szabályok jöttek létre: az eufemizmusok, a perifrázisok és a körülírások. Lélektanilag lényeges, hogy a tiltások hatására létrejött elkerülések, eufemisztikus megjelölések nem tompítják, hanem erősítik az eredeti kifejezés tiltott voltát, így újabb és újabb, egyre szélsőségesebb fordulatokat alakíthatnak.

Vannak példányok, amelyek a segítő könyvek közé tartoznak. Kifejezetten „nehéz” vagy tabutémákat helyeznek fókuszba, mint például a halál, az erőszak vagy a betegségek, illetve olyan hétköznapi, szorongáskeltő helyzeteket, mint a sötétségtől való félelem, a szobatisztaság. Többek között ilyen kiadvány a *Lurkó*, mely a Máltai Szeretetszolgálat kiadásában látott napvilágot (*Sucht, 2020*). Témái a szenvedélybetegségeket övező stigmatizáció felszámolása, kimondhatóvá tétele, mely a fő karakter életeseeményeinek bemutatásával egyedülálló módon segíti a szülők függőségének és a függőség következményeinek tematizálását. A főhős a történetekben olyan helyzeteket él meg, amelyeket a gyerekek hasonlóan tapasztalhatnak meg az addikcióval élő szülő mellett; a fiktív mese megkönnyíti az érintettek számára, hogy megértsék helyzetüket és beszélni tudjanak róla koruknak, érettségüknek megfelelően, folyamatában segítve a destigmatizációt. Támaszt nyújthat azzal a céllal, hogy a szenvedélybetegség ne hagyományozódjon tovább családi örökségként, ezzel reményt, segítséget nyújtva egyének, valamint családok számára. A tabusított függőségek természetéről szóló kiadványok a gyógyuláshoz vezető megrendítő utat mutatják be. A történetek megmutatják, a gyermekek miként tekintenek a világra, s miként tudnak az erősségeikre építeni, hogyan képesek megerősíteni a stresszel szembeni ellenálló képességüket annak ellenére, hogy a szenvedélybetegség árnyékában élnek. A szerzők egyik fő álláspontja: fel kell tárni a család rendszerére gyakorolt hatást annak érdekében, hogy megakadályozható legyen a szenvedélybetegségek nemzedékről nemzedékre való átadása, olvasható a *Waltraut Barnowski-Geiser* által írt, *Apa, anya, pia* című könyv (*Barnowski-Geiser, 2020*)

ismertetőjében a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Fogadó Pszichoszociális Szolgálat weboldalán.¹

A gyermekek sokáig nem tudják érzéseiket a szavak szintjén megfelelő módon kommunikálni, nehezükre esik megfogalmazni megéléseiket, ám a mese ereje hozzájárulhat ahhoz, hogy metaforikus módon átélhessék, kifejezésre juttassák pozitív és negatív élményeiket. A megküzdést segíti az az élmény, hogy a főhőssel való azonosulás során a hallgató nincs egyedül, így a fiktív mesék megkönnyítik, hogy a gyermekek megértsék helyzetüket, és beszélni tudjanak róla. A Fogadó Pszichoszociális Szolgálatának oldala² szerint a detabuizáló céllal kiadott mesékben megfogalmazott kérdések és válaszok segíthetik a gyermekeket, hogy történeteken keresztül beszélhessenek szorongásaikról, félelmeikről, s ezáltal szavakat kapjanak a bennük lévő érzések megfogalmazásához, kimondhatóvá tételéhez, ezzel csökkentve a pszichés stresszt. Pedagógusok, iskolapszichológusok, ifjúságsegítők számára készült kiadványaink célja szakembereket segíteni abban, hogy támogató módon beszélhessenek a gyerekekkel a családban is tabusított jelenségekről.

A mese a főhős személyes küzdőképességét, jellemét erősíti, s azt mutatja, milyen fejlődési út vezet ki a problémából egy új élethelyzetbe, hősei a rugalmas, reziliens hozzáállásra és viselkedésre adnak példát a gyermekek számára. Révész (2021) azt vallja, hogy még napjainkban is meglehetősen gyakori tendencia egy gyerekkönyvtől azt várni, hogy mesevilágba repítse a befogadót, ám mára nem csak ez jelenti kizárólagos funkcióját. Az elmúlt években egyre gyakrabban jelennek meg olyan, tabudöntőgető gyermekirodalmi művek, amelyek célzott segítséget nyújtanak a szorongásfeldolgozásban, s a gyerekkönyvkiadás egyre növekvő tartalma is segíthet kimondani azt, amiről nehezen beszélünk. A színvonalas, illusztrált, esztétikailag pozitív benyomást keltő művek kellő érzékenységgel mutatnak rá arra, hogy érdemes arról is beszélni a gyerekekkel, amit adott helyzetben még nem érthetnek. A gyásszal és a halállal kapcsolatos tartalmak bizonyítják, hogy – a gyermek lelkiállapotának és érettségi szintjének figyelembevételével – az élet természetes folyamatainak tekinthető jelenségek is elbeszélhetők.

További „nehéz témaként” emlegetett diskurzusban jelenik meg a gyermekek várandósság és születés témakörére irányuló érdeklődése, mely hasonló lehet elődjeikéhez, de a tartalom bemutatása, gyerekkönyvekben történő megjelenése változásokat mutat az utóbbi években. A könyvkiadás fejlődése és a digitális technológia térnyerése mellett az illusztrációk és az ábrázolásmód is lényeges átalakuláson ment keresztül; a mesék nemcsak tartalomban, de képi ábrázolásmódban is elkülöníthetővé váltak elődjeikkel szemben. Az elmúlt években megjelent példányokban a mellékelt rajzok és ábrák jellemzően színesek, figyelemfelkeltő erővel bírnak. Ez a kivitelezési forma teret engedhet

1 <https://apaanyapia.hu/konyv-apa-anya-pia-2/>

2 A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Fogadó Pszichoszociális Szolgálat weboldala. <https://apaanyapia.hu/konyveink-2/> (2023.06.01.)

a gyerekek képzelőerejének, továbbá kivitelezése a megjelenítés és a látvány tekintetében egyaránt esztétikus.

Kádár (2012) úgy véli, mesélés során a gyermek érzelmi szükségletei állnak a középpontban, így az aktuális állapotnak és igényeknek megfelelően választott történetfejlesztő hatással bír, serkenti az elaborációt, a belső képek kialakulását, a szereplőkkel való azonosulást, így az egyik legfontosabb védőfaktor a gyermek életében. A szakember szerint a mesék segítik a szocializációt, az egyén számára megoldásokat közvetítenek, ami által a személyiségfejlődés alapvető aspektusait szólaltatják meg, példaértékű szerepmintákat kínálva hallgatóik számára, miközben értékekre és értékválasztásokra egyaránt hatnak. A mesék további funkcióit a társadalomban betöltött szerepük eltérő felfogásai miatt különböző tudományterületek képviselői más-más szemszögből vizsgálják.

Kutatás

A tabutémákat feltérképező tanulmányhoz készült kvalitatív kutatással feltett céloom volt olyan eredményeket, releváns ismeretanyagokat gyűjteni, kutatásokat bemutatni, melyek elősegíthetik, egyben a modern mesék megismerésére ösztönözhetik a szülőket, pedagógusokat és valamennyi érdeklődőt egyaránt. A gyermekek személyiségének kibontakoztatása és fejlődése érdekében kiemelten fontos, hogy a pedagógusképzésben is megjelenjen a mesék traumafeldolgozó ereje, az egyes tartalmakat övező stig mák hatása, következménye.

Dolgozatom szakirodalmi háttérének alappillérei a kortárs magyar mesékben megjelenő tabutémák, az ehhez kapcsolódó kényes nevelési helyzetek, illetve a szülők és pedagógusok gondolkodásának feltérképezése, melyben kiemelendő a mese és a reziliencia kapcsolata. A dolgozatban megjelenő gyermekirodalmi művek tartalmának elemzési szempontrendszeré elsődlegesen két téma köré szerveződött, melyek olyan élethelyzetek, történések, mint a várandósság és a születés, illetve a testvérféltékenység jelensége. Az áttekintés fókuszja a célkorosztály figyelembevétele, a művek terjedelme, képi világának és ábrázolásmódjának eltérései, hasonlóságai, az illusztrációk funkciója volt. A szóhasználat feltérképezése mellett további feladatommak tekintettem a történetek mindennapi, illetve speciális élethelyzetekben való alkalmazása lehetőségeinek és korlátainak felmérését.

A jelen tanulmányban megjelenített kutatási eredmények a neveléstudományi meseterképezésen 2022-ben bemutatott, kiadatlan diplomamunkámból származnak (*Csögér*, 2022).

Kutatási célok

A trianguláció változatait alkalmazva az interjú, a kérdőív, illetve a tartalomelemzés segítségével feltérképeztem a szülők és pedagógusok kortárs magyar mesékről alkotott vélekedéseit, elképzeléseit, a gyerekkönyvekben fellelhető tabutémák megítélését, továbbá célom volt a könyvkiadók tapasztalatainak beemelésével bővíteni, elmélyíteni a témában szerzett jártasságomat.

Kutatási kérdések

Az áttekintett szakirodalomból kirajzolódik a kortárs mesék által felvetett témák létjogosultsága. Előzetes feltevésemnek tekinthető az az álláspont, mely szerint a szülők nem szívesen választanak gyermekük számára olyan tartalmat, melynek fókuszát tabutémák, kényes nevelési helyzetek jelentik. Ezen elgondolás megválaszolásához a szakirodalomban fellelhető adatok mellett a dolgozathoz készült kutatás eredményeit vettem alapul. Kérdéseim a következők voltak:

1. Van-e igény ma a tabutémákat feldolgozó mesekönyvekre?
2. Milyen esetekben választanak a szülők kényes nevelési helyzeteket feldolgozó könyveket?
3. A szülők segítségül hívnak-e olyan könyveket, melyek edukációs céllal járnak körbe egy ritkán felmerülő, nem mindennapi témát?

A kutatás módszerei, eszközei

A dolgozat kvalitatív technikákat tartalmaz, kvalitatív elemei a kérdőív számszerűsíthető adatai. A szóbeli interjúk és az írásbeli válaszokat tartalmazó kérdőív tekintetében az adatgyűjtés online felületen zajlott, a tartalomelemzésben fellelhető kiadványok kiválasztása előzetesen meghatározott szempontsor alapján történt.

Az adatgyűjtés menete

Hipotézisem szerint a szülők nem szívesen választanak olyan kortárs gyerekkönyveket, melyek tabutémákat tartalmaznak. Az ezen elgondolás megválaszolásához kiválasztott kutatási eljárások az interjú, a tartalomelemzés, valamint a kérdőív volt, így a módszerek és az adatforrások tekintetében megvalósult a trianguláció (Sántha, 2010), mely lehetővé tette a téma alaposabb körüljárását, a kutatási kérdések részletes megválaszolását.

A tartalomelemzés tekintetében a várandósság, a születés és a testvérféltékenység témaköre jelentette a fő fókuszot. A gyerekkönyvek elemzése meghatározott szempontok

mentén történt, a tartalmat, nyelvezetet és az illusztrációk megjelenését összevetve. Az online formában megvalósuló interjúk vonatkozásában a párbeszédet rögzítettem, az alanyok gyerekkönyvkiadásban dolgozó szakemberek. A válaszokat írásos formában is elkészítettem, ezzel lehetővé téve a válaszok, eredmények összesítését, kiértékelését. A kérdőív esetében a beérkező válaszokat Excel-táblázatba gyűjtöttem, majd összesítést követően az eredmények szemléltetéséhez diagramokat készítettem. Az 1. számú, „Alkalmazott módszerek és technikák” című táblázat szemlélteti az egyes módszereket, a minta nagyságát, valamint a kutatás során alkalmazott eljárásokat.

Kutatási módszer	Minta nagysága	Szemponatok és alkalmazott technikák
Kérdőív	116 kitöltő Kvalitatív és kvantitatív kutatás	Nyitott kérdések. A gyerekkönyvkiadásról, valamint a tabuként emlegetett tartalmakról alkotott nézetek, szakmai tapasztalatok feltérképezése.
Interjú	2 fő Kvalitatív kutatás	Előre felvázolt kérdések. Meghatározott tartalom, irányított beszélgetés.
Tartomelemzés	10 db mesekönyv kvalitatív kutatás	Kategorizált, objektív szempontsor alapján történő könyvelemzés, két témakört érintően.

1. táblázat: Alkalmazott módszerek és technikák

A kérdőív esetében a válaszadás önkéntesen, anonim módon történt, az alanyok nem beazonosíthatók.

Eredmények

Napjaink gyerekkönyvalkotói megfontoltan, mégis hatásosan építik be a mindennapok félelmeit a gyerekek számára íródott művekbe, ebből adódóan a meséket a tartalom tekintetében is a sokszínűség jellemezi a fogantatáson, a várandósságon és a születésen át a testvérféltékenység megjelenésével, az örökbefogadás témáját is érintve mutatom be tanulmányomban a hétköznapi, gyerekeket érintő, olykor nehéz hangvételű történéseket. A Tartalmi összefoglalók című, 1. Mellékletben található táblázat bemutatja a mesék szerzőjét, címét, illetve az elemzett mű megjelenésének évét, a könyv központi kérdését, fő témáját, továbbá a rövid tartalmi összefoglalót.

A testvérvizonyokat elemző gyerekirodalmi mesekönyvek az alábbiak voltak: *Babaróka kistestvére*, *Tesókönyv*, *Bori és a kistestvér*, *A tesó-ügy*, *Hogyan élheted túl, ha minden a testvéred körül forog?*, *Mazsola és Tádé*, *Megint Mazsola*.

A könyvek külső megjelenésük, valamint tartalmuk, terjedelmük tekintetében is változatosságot mutattak. A hétköznapi élethelyzeteket bemutató tartalmak: a költözés, a fürdetés, az altatás, a szekunder enurézis, valamint a búcsú. A történetek központi

elemei a szereplők hétköznapijai, konfliktusai, valamint a kistestvér érkezése köré szerveződnek, céljuk az események bemutatása az olykor gyorsan változó érzelmek változatosságával. A szerzők a testvérviszony jellegzetes kihívásait barátságos szereplőkkel jelentették meg, melyekkel könnyedén azonosulnak a gyerekek, a hasonlóságélmény elősegítheti a saját kapcsolataikban való tájékozódást is. Nyílt őszinteséggel vallanak arról, hogy a testvér érkezése megváltoztatja az addigi hétköznapiakat, így a főhős lehet olykor mérges, féltékeny.

A féltékenységet, a nehezen felvállalhatónak tűnő gondolatokat követheti lelkiismeret-furdalás, büntudat a gyermek részéről. *Izard* (2007) egy, az érzelmeket vizsgáló kutatásában rávilágított arra, hogy a szégyen érzésének megléte, kialakulása komplex kognitív műveletek meglétét feltételezi, valamint azt, hogy ezek a gyermekek emocionális fejlődésében – egy bizonyos kort követően – az alapérzelmeknél fellelhetők. Az olykor ellentmondásos, elfojtott érzés csillapításában, megértésében a szülők segítségére lehetnek a témáról íródott gyermekirodalmi művek, melyek holisztikus szemléletmóddal mutatják be a testvérré irányuló féltékenység érzését, kérdéskörét, kísérletet téve annak feloldására.

A testvérek kapcsolatáról szóló könyvek mellett kiválasztottam a várandósság és születés témáját bemutató mesekönyveket: *Születés, A sehány éves kislány, Peti, Ida és Picuri*. A három könyvből a *Születés* – mely 2018-ban jelent meg – újszerű, kortárs alkotás, a mai, modern világ helyzetét hivatott bemutatni a közérthető tartalom és a színes képek segítségével, míg a másik két könyv több évtizeddel ezelőtt látott napvilágot. Az elemzés egyik iránymutató szempontja a kiadványok megjelenése közötti jelentős időbeli eltérés. Bartos Erika *Születés* című könyve a várandósság és a születést követő események köré épül; mesei keretbe foglalva, lépésről lépésre példázza az új élet érkezését, valamint a születés mozzanatait. Gazdag illusztrációjában megjelenik a szülők szerepének differenciálódása, változása. Grethe Fagerström és Gunilla Hansson *Peti, Ida és Picuri* című könyvének kiindulópontja, hogy a testvérpár megtudja, hamarosan kistestvérük születik; a tartalom alapja a testvérpár kíváncsisága, akiket részletesen érdekel a születés témaköre. A könyv mondanivalója nem kizárólagosan szöveges formában jeleníti meg a gyermek születését övező kérdéseket, ebből adódóan grafikája alaposan kidolgozott, részletező. A gyerekek is tájékozódnak, hogy a féltékenység, a harag ugyanúgy elfogadható és helytálló érzések, mint az öröm. Marie-Claude Monchaux *A sehány éves kislány* című, 1971-ben napvilágot látott képes meséje egy kislány élettörténetének eseményeit mutatja be. A gazdag képi anyag segíti a tartalom befogadását, megértését, mely a szülők megismerkedésétől a várandósság szakaszainak részletes bemutatásán át egészen a születés pillanatáig tart. A magzat fejlődéséről készült ábrákat – melyek az embrió növekedését tárgyakhoz, virágokhoz hasonlítja – már-már tankönyvekbe illő aprólékosság jellemzi.

A születés témakörében elemzett tartalmak tekintetében az egyik legjellegzetesebb különbség a vizuális anyagok részletességének eltérései: míg bizonyos kiadványokban nem központi téma a születés és a várandósság, a több évtizeddel ezelőtt megjelent

könyvek e köré szerveződnek, ennek megfelelően a szóanyag is különböző. A kortárs mesék tekintetében könnyebben meghatározható a célkorosztály. Míg *Peti, Ida és Picuri* első ránézésre óvodások számára is alkalmas lehet, azonban alaposabb elemzést követően kiderül, hogy nem minden esetben 3–6 éves gyermekek számára való a tartalom, a képi anyag, illetve a részletező leírás miatt. *A sehány éves kislány* című mesekönyv grafikája és nyelvezete az óvodás korosztály számára alkalmas mű, míg a *Születés* című alkotás kifejezetten kisgyerekeknek való. A 3–6 éves korosztály számára – a befogadóvá válás érdekében – elsődleges szempont az érdeklődésnek megfelelő tartalom kiválasztása, ezért lehet előnyös a kortárs, valamint a klasszikus népmeséket megközelítőleg egyenlő mértékben megismertetni a családi, valamint az intézményes nevelésben egyaránt.

Interjú

A dolgozathoz készült interjúkban nyilatkozó két személy a gyerekkönyvkiadás területén főszerkesztő. Választásom indoklásának tekinthető az az elsődleges szempont, hogy jelen tanulmány témája, tartalma az általuk képviselt kiadók profiljához illeszkedik. Az adatelemzés esetében elsőként a kategóriaalkotás módszerét alkalmaztam: a fókusz azokra a válaszokra került, melyekről a megkérdezettek hasonlóan, illetve eltérően vélekednek. Lényeges részek voltak a detabuizálás irodalmi eszközei, formái, meséket illető lehetőségei, valamint a szülők viszonyulása a kényes nevelési helyzeteket körüljáró kiadványokhoz. A válaszadók több évtizede dolgoznak gyerekkönyvkiadásban, s egyetértettek abban, hogy az elmúlt időszakban változás tapasztalható a vásárlók érdeklődési körét illetően, ami közel húsz éve kezdődött. Kitértek arra, hogy napjainkban a szülők többsége körültekintően jár el a gyerekkönyvválasztást illetően mind tartalmi, mind szerzői tekintetben, mely igényhez a könyvkiadás is adaptívan alkalmazkodott.

A válaszok vonatkozásában elmondható, hogy nem olyan régen a ma tabusított témák kerülendőnek minősültek a gyerekirodalomban is, ezért mesekönyvekben elvétve voltak fellelhetők, ami azért is lehetett így, mert a gyerekneveléssel kapcsolatban úgy vélekedtek, hogy nem való gyerekek jelenlétében olyan tartalmat firtatni, mint a halál, a válás vagy a nemi nevelés. A megkérdezettek úgy vélték, a gyerekekkel érdemes nehéz élethelyzetekről is beszélgetni, életkori sajátosságaik, érettségi szintjük figyelembevételével. Előtérbe került az a pedagógiai nézőpont is, mely szerint a gyerekekkel szinte mindenről lehet beszélgetni, különösen mesei keretek között, mert a főhőssel való azonosulás oldhatja félelmeiket, csökkentheti szorongásukat. Tekintve, hogy a gyerekek érdeklődésének fókuszja változáson ment keresztül az elmúlt években, feltételezhető, hogy ehhez az igényhez idomulva formálódtak a kiadásra szánt tartalmak is. Kiemelendő, hogy a válaszadók a közkedvelt, illetve kevésbé választott tartalmakra vonatkozó kérdést eltérő szemszögből közelítették meg: míg az egyik esetben a hangsúly az állandó körforgásban lévő, ciklikusan visszatérő, olykor divatosnak nevezhető,

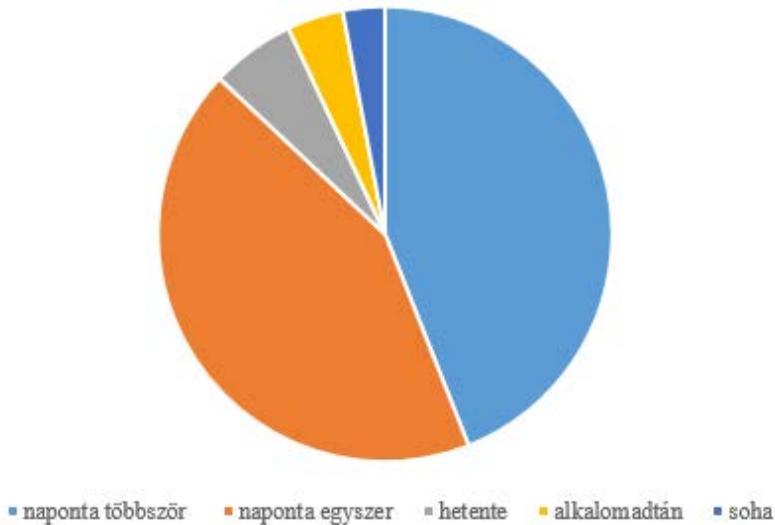
„felkapott” művek esetleges hátrányán volt, a másik meglátás szerint a klasszikus mesék azok, amelyek – modern társaikhoz képest – kevésbé kelendők napjainkban.

Elmondható, hogy a testvér érkezését vagy a születést övező tartalmak ma is nagy népszerűségnek örvendenek, napjainkban magasabb a szerzői és címszám, nagyobb a kínálat, azonban nem elhanyagolható jelentőségűek az online fellelhető tartalmak, az olyan platformok, melyek a gyerekkönyvválasztást hivatottak segíteni, kategóriákra, korcsoportokra bontva. A szülők növekvő érdeklődést mutatnak az olykor tabusított, stigmatizált helyzeteket körbejáró könyvek iránt, mindemellett a gyerekirodalmi művek egyre növekvő kínálata lehetővé teszi a tartalmak széles körű elérhetőségét. A megkérdezettek egyetértettek abban, hogy érdemes alkalmazni segítő meséket is, melyek kifejezetten egy nehéz helyzet feldolgozásáról szólnak.

Kérdőív

A kérdőív a kisgyermekes szülők meseválasztási szokásaira helyezte a hangsúlyt, a tabunak tekintett témák családi és intézményes nevelésben való fellelhetőségéről, megjelenéséről. A felépítés, kialakítás esetében lényeges szempont volt a kérdések sokszínűsége; a feleletválasztást igénylő opciók mellett pedig a kifejtős válaszokat igénylő, írásbeli véleménynyilvánítás lehetősége is megjelent. A kitöltők online felületen való elérése lehetővé tette a válaszadók demográfiai sokszínűségét. A kérdőív a Pagony Könyvesbolt oldalán kívül egy óvoda honlapján volt elérhető négy héten át, ami arra enged következtetni, hogy a kitöltők jelentős része főként e két forrásból tájékozódhatott az elérhetőségéről. Az adatelemzés során olyan szempontokat választottam ki, melyek lényegesnek bizonyultak a következtetések, tanulságok levonásához. Az adat-szemléltetést képek, diagramok, ábrák segítik.

A korosztályokat érintő eloszlásokat tekintve a korcsoportok meglehetősen nagy változatosságot mutatnak: a legfiatalabb kérdőívkitöltő 21 éves, a legidősebb 74 éves volt. A nemek tekintetében a kérdőívkitöltők 98,3%-a nő, 1,7%-a férfi. A 116 kitöltő közül 34 fő dolgozik pedagógiai munkakörben, ez a válaszadók 29%-át jelenti. Az eredmény tekintetében pozitív, előremutató jelenség, hogy a megkérdezettek 87%-a naponta legalább egyszer mesét olvas gyermekének (1. diagram).

1. diagram: Meseolvasási szokások. Ön milyen gyakran olvas mesét a gyermekének (N=116)

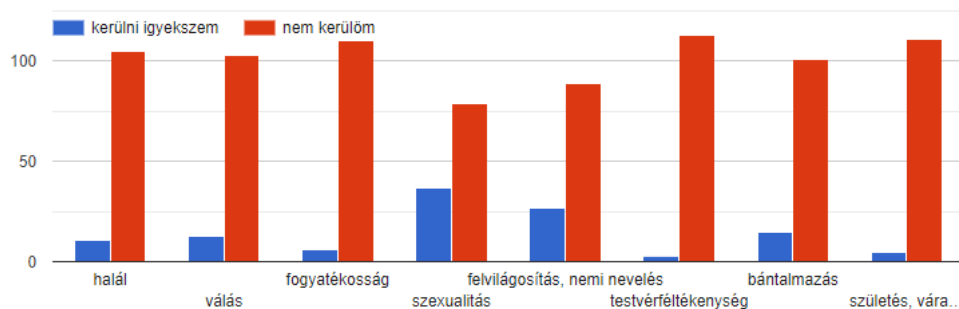
A kérdőív további részéből kiderült, hogy a felsorolt klasszikus, illetve kortárs mesék átlagosan közel felét ismerik a pedagógus kitöltők gyermekei, ami 47,5%-ot jelent. Ennek tükrében érdeklődésem egyik kiemelt fókusza volt annak vizsgálata, hogy a pedagógus végzettségű szülők gyermeke több mesét ismer-e, mint más szakmában dolgozóké. A kutatás eredményei szerint a nem pedagógus szülők gyermekei által ismert mesék aránya 41,9%, így elmondható, hogy a pedagógusi végzettséggel rendelkező szülők gyermekei nem ismernek jelentősen több mesét, mint a más szakterületen tevékenykedőkéi. A válaszadó pedagógusok 76,5%-a választ tudatosan olyan meséket gyermekének, melyek bizonyos tabusított tartalmakat jelenítenek meg, mint például az elmúlás, a válás, a bántalmazás vagy a kirekesztés. A nem pedagógus munkakörben dolgozó kitöltőkről ezzel szemben, bár nem számottevő mértékben, de elmondható, hogy kevésbé szívesen választanak tabutémákat körbejáró gyermekirodalmi művet; arányuk 70,6%. A 116 kitöltőből 106 fő (91%) körültekintő a mesék tartalmi kiválasztását illetően, részletesen elolvassa azokat, mielőtt gyermekével megismerteti.

A kérdőív második felében, a szülők viszonyulását illetően, a mesékben előforduló tabusított tartalmak feltérképezésére helyeztem a hangsúlyt. A kérdőívben felsorolt témák egy része: a másság, a diszkrimináció, a bántalmazás, a rasszizmus, a kirekesztés, a nemi nevelés, a testvérféltékenység, a szobatisztaság, a születés, a várandósság, a válás, valamint a halál, a gyász és az elmúlás.

A kérdőív kitöltői nyílt, szöveges válaszokat is adhattak, melyek során személyes indíttatású meglátásaikat, véleményüket is kifejezhatték a nehéznek titulált, közbeszédben kevésbé megjelenő nevelési helyzeteket illetően. A felsorolt témákról nem szívesen olvasó kitöltők száma összesen 26 fő; indoklásuk szerint gyermekük életkora miatt nem

választanak a megjelölt tartalmakat, azokat ijesztőnek tartják egy gyermek számára, s úgy vélik, rossz hatást gyakorolnak a pszichés jóllétre, mert traumatizálnak, összezavarnak, továbbá éppen nem aktuálisak. A válaszok között olyan attitűd is fellelhető, amely arra irányul, hogy célzottan elrejtsem valamit a gyermek elől, megóvva, kímélve őt, illetve késleltetve a szembesülést. A kitöltők közül hárman úgy vélik, a felsorolt témákat bemutató gyerekkönyvet nem választanak, mert rossz példát mutat a tartalom, továbbá elkedvetlenítőnek, ijesztőnek tartják azt. Azok a kitöltők (90 fő), akik olvasnának a megjelölt tartalmakból, fontosnak vélik a művek ismeretterjesztő erejét, különösen, ha az edukációs, illetve nevelő célzatú, tájékoztató jelleggel bír; többen azért folyamodnának szívesen a szülők vásárlásáról, a gyászról vagy a bántalmazásról szóló történetekhez, mert ezek a témák éppen aktuálisak gyermekük életében. Akik pozitívan viszonyulnak mindehhez, a témák természetes mivoltát hangsúlyozták; az élet természetes részének, hétköznapiak tartják az eseményeket, ebből adódóan gyerekirodalmi művekben való megjelenítésüktől sem zárkóznak el. Kilenc fő csak egy bizonyos életkort követően választana hasonló tartalmú meséket, öten kifejezetten akkor, ha az élethelyzetet tekintve aktuális, valóban szükséges. Azok, akik szerint egyáltalán nem hasznos vagy kifejezetten káros ez a tartalom (27 fő), úgy vélik, hogy mindez veszélyes, fölösleges információ egy gyermek számára. A feltételekhez kötöttség tekintetében sokak szerint csak akkor hasznos, ha egy konkrét történés, életesemény kapcsán kerül szóba, mint például a testvérvárás, s ha a tartalom valóban minőségi.

A nyílt végű kérdések tekintetében azt vizsgáltam, hogy a várandósságról és a születésről szóló, óvodás korosztálynak szánt mesekönyvekről miként vélekednek a kitöltők. A téma megosztó jellegéből adódóan sokszínű válaszok születtek: azok, akik pozitívan viszonyulnak a tartalomhoz, s hasznosnak tartják gyerekkönyvekben való megjelenítésüket (89 fő), többnyire amellet érveltek, hogy rokonszenvesnek tartják, mert ismeretterjesztő, segítő jellegű és edukációs erővel is bír. A kérdőívkitöltők megjelölhették, hogy mely tartalmakat kerülik el tudatosan abban az esetben is, ha gyermekük felhozza ezeket a beszélgetésben (2. diagram).

2. diagram: Választott tartalmak

A válaszokat tekintve úgy tűnik, a megkérdezettek nem kerülnek szándékosan a halállal (105 fő), a válással (103 fő), a fogyatékossgal (110 fő), valamint a testvérféltékenységgel (113 fő) és a születéssel (111 fő) kapcsolatos témájú beszélgetéseket. A nemi nevelés témakörébe tartozó, felvilágosító célzatú kérdéseket illetően a kitöltők közül 89-en válaszolták, hogy nem kerülnek el abban az esetben, ha gyermekük kérdez róla egy beszélgetés során.

A kitöltők vélekedését leginkább megosztó kérdés arra vonatkozott, hogy a szülő szükségesnek tartja-e, hogy alaposabban foglalkozzanak a köznevelési intézményekben olyan kérdéskörökkel, mint a felvilágosítás, a testvérféltékenység és a születés-születés témaköre. A válaszadók kevesebb mint fele (41,1%) vélekedik úgy, hogy a köznevelési rendszer szintjén nem szükséges alaposabban foglalkozni a megjelölt tartalommal, 58,6% fontosnak véli, hogy az óvodák és iskolák is foglalkozzanak vele. A kitöltők otthon fellelhető mesekönyveiben megjelenik a fogyatékossg (57 személy), a másság (28 személy), a diszkrimináció (54 személy), a bántalmazás (35 személy), a rasszizmus (22 személy), a kirekesztés (68 személy), a testvérféltékenység (73 személy), a szexualitás (26 személy), a szobatisztaság (71 személy), a születés (76 személy), az elmúlás, a gyász és a halál (59 személy), illetve a válás (28 személy). A témák sokszínűségét tekintve a leggyakrabban megjelenő elemek a születés és a testvérféltékenység, míg a legritkábban előfordulók a válásról, a másságról, a rasszizmusról, a szexualitásról és a bántalmazásról szóló művek.

A kérdőívkitöltők véleménye alapján elmondható, hogy a szülők tabusított tartalmakhoz való viszonyulása széles spektrumon mozog. A stigmatizált témák gyerekirodalmi művekben való megjelenítése és bemutatása tekintetében a válaszadók – a minőségi tartalom, valamint a téma bemutatásának módja mellett – az életkort érintő tényezőket említették leggyakrabban. Azok a szülők, akik elzárkóznak vagy tartanak a kényesnek ítélt nevelési helyzetek mesékbe való integrálásától, többnyire emellett érveltek, hogy gyermeküket óvni igyekeznek a nem egyértelmű célú érzékenyítéstől; meglátásuk szerint a halál, a válás vagy a betegségek megjelenítése nem megfelelő tartalom az óvodás korosztály számára. Akik elfogadó attitűdöt mutattak, az élet természetes részeként, hétköznapiak tekintik a születést és a testvérféltékenységet övező helyzeteket, ebből adódóan gyerekirodalmi művekben való megjelenítésüktől sem zárkóznak el. A kérdőív szöveges válaszai a szülők pedagógiai tudatosságára is rávilágítanak, ugyanis a megkérdezettek több mint fele vallja, hogy annak ellenére is szándékosan változtat és nyíltan beszél gyermekével az őt foglalkoztató kérdésekről, ha családjában nem volt hasonló viszonyulásban része gyerekként.

Diszkusszió

A vizsgálat megerősítette, hogy a stigmatizált tartalmak megismertetése kiemelt fontosságú a családi és intézményes nevelés területén, ami arra enged következtetni, hogy van igény az edukációs célzatú tartalmak kiadására, ahol megjelennek olyan témák, mint a halál, az elmúlás, a betegségek vagy a válás, illetve az élet természetes részeként tekintett események. A szakirodalomban olvasottak kutatási eredményekkel való összevetése alátámasztja azt az elgondolást, hogy a megjelenített tartalmak érdemei gyerekirodalmi művekben való megjelenítésre. A kutatás korlátjának tekinthető a könyvek szűkített témaköre, valamint példányszámuk, míg az online kérdőív esetében az előzetes kipróbálás lehetővé tette volna a fogalmazásbeli félreértések korrigálását, bizonyos definíciók megfogalmazását a kérdések feltevését megelőzően.

Az adatok kvalitatív feldolgozásának megfelelően elmondható, hogy a kirajzolódó jelenségek megfelelnek a szakirodalmi feltárás során talált információknak, különös tekintettel a történetmondás fontosságára, valamint a detabuizáció mesékkel történő lehetőségeire. A következtetések megerősítettek abban, hogy a tabutémák kortárs magyar mesékben való megjelenését illetően a válaszadók megoszló véleménye, távolságtartó hozzáállásának mérséklése érdekében javallott további vizsgálatok, módszertani ajánlók készítése a szakirodalom-áttekintés és gyakorlati példák felmutatása mellett, melyek bizonyos vélekedések szerint gyermekirodalmi paradigmaváltáshoz vezethetnek (Varga, Pusztai és Turcsányi, 2021).

Összegzés

Jelen tanulmány kísérletet tett arra, hogy a trianguláció változataival kutassa a tabutémák kortárs magyar mesékben való megjelenését, s feltérképezze a témáról alkotott vélekedéseket, összevetve a szakirodalomban fellelhető adatokkal. A tartalomelemzés, az interjú, valamint a kérdőív módszerével áttekinti a várandósság, a születés és a testvérkapcsolatok mesekönyvekben való megjelenítését, feltérképezi a gyerekkönyvkiadás átalakulásait a mesékben fellelhető stigmatizált események beemelésével, továbbá a szülők meglátásai mentén értelmezi a gyermekirodalmi művekben megjelenő tabuk megítélését. A kérdőívben fellelhető vélemények áttekintése, csoportosítása rámutat a kényesnek tekintett nevelési helyzetek gyerekkönyvekben való ábrázolásának megítélésére, a szülői vélekedésekre, valamint felveti a kiadók és szerzők felelősségének kérdését.

A kutatás egyik leglényegesebb eredményének tekinthető, hogy napjainkban van igény és kereslet tabutémákat feldolgozó mesekönyvekre. A szülők jelentős része tudatosan választ olyan tartalmakat gyermeke számára, melyek segítik a nehézségekkel való megküzdést, erősítik a rezilienciát. A vizsgálat középpontjában állt annak áttekintése, hogy bizonyos nevelési helyzetekben kapaszkodót jelenthet az aktuális helyzetről szóló mese. A kutatás korlátjának tekinthető az online kérdőív kitöltőinek száma,

a válaszadók elérésének módjai, mely tanulás hozzájárul az elkövetkezendőkben megvalósításra váró vizsgálatok tervezéséhez, lebonyolításához. Az eredmények értékelése során kirajzolódó tanulságok felvetettek további kutatási lehetőségeket és irányvonalakat a tabutémák gyerekkönyvekbe történő integrálását érintően: további céloom gyermekpszichológusok szakmai meglátásának bevonásával a tabusítás és stigmatizáció lelki egészségre gyakorolt hatását kidomborítani, továbbá azt vizsgálni, hogy egy nehezen feldolgozható életesemény kapcsán milyen mértékben ajánlott a hasonló tartalmú segítő művek beemelése.

Irodalom

- Barnowski-Geiser, Waltraut (2020): *Apa, anya, pia*. Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Budapest.
- Bartos Erika (2018): *Születés*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Balázs Imre József, Dragomán György, Egressy Zoltán, Erdős Virág, Grecsó Krisztián, Háy János, Kádár Annamária, Kiss Judit Ágnes, Kiss Ottó, Lackfi János, Mechler Anna, Szabó T. Anna, Tamás Zsuzsa és Tóth Krisztina (2021): *Tesókönyv*. Manó Könyvek Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza (2009): Nyelvi tabuk a médiában. In: *Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei (Új sorozat 36. köt.). Tanulmányok a kommunikációtudomány köréből= Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Communicationis (A médianyelv bulvárosodása)*. 76-80.
- Bálint Ágnes (1971): *Mazsola és Tádé*. Holnap Kiadó, Budapest.
- Csőgér Lilla (2022): *Tabutémák megjelenése a kortárs magyar mesékben. Szakdolgozat*. Kézirat. ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest.
- Czeigler Orsolya (2008): *Az élet dolgai – Én? Te? – Mi!* Saxum Kiadó, Kaposvár.
- Fagerström, Grethe és Hanssom, Gunilla (1977): *Peti, Ida és Picuri*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- Finy Petra (2009): *A tesó-ügy*. Pagony Kiadó, Budapest.
- Izard, Carroll E. (2007): Basic Emotions, Natural Kinds, Emotion Schemas, and a New Paradigm. *Perspectives of Psychological Science*, 2. 3. sz. 260–280.
- Kádár Annamária (2012): *Mesepszichológia: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- Kiss Judit Ágnes (2020): *Babaróka kistestvére*. Pagony Kiadó, Budapest.
- Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes (1970): *Gyermeklélektan*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Monchaux, Marie-Claude (1971): *A sehány éves kislány*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- Pacskovszky Zsolt és Rigler Ilona (2013): *Hogyan élheted túl, ha minden a testvéred körül forog?* Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Ranschburg Jenő (2006): *Áldás vagy átok? Gyerekek a képernyő előtt*. Saxum Kiadó, Kaposvár.
- Révész Emese (2021): *A gyerekeknek azért nem érdemes beszélni a halálról, mert úgysem értik*. <https://igyc.hu/tanari/a-gyerekeknek-azert-nem-erdemes-beszelni-a-halalrol-mert-ugysem-ertik.html?fbclid=IwAR0R7lkUwn7Up5RQHDPclyhYmN0A5TC7roqZ4LmpW1D-L7wkO-AFOGHLGV9c> (2022.02.09.)

- Sántha Kálmán (2010): A trianguláció és az MTMM-mátrix kapcsolata a pedagógiai kutatásban. *Iskolakultúra*, 20. 7-8. sz. 54–62.
- Schneider, Liane (2010): *Bori és a kistestvér*. Manó Könyvek Kiadó, Budapest.
- Schweiz, Sucht (2020): *Lurkó*. Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Budapest.
- Varga Emőke, Pusztai Virág és Turcsányi Enikő (2021, szerk.): *Tabu a gyermekirodalomban*. Magyar Gyermekirodalmi Intézet, Budapest.

1. Melléklet

Tartalomlemezés

A mese szerzője, címe, a megjelenés éve	Központi téma	Rövid tartalom
Bartos Erika: <i>Születés</i> (Bartos, 2018)	A várandósság időszakának bemutatása, a születés és az első 12 hónap eseményei, történései a család életében.	A mese az első gyermek születését övező készülődés, várakozás folyamatát mutatja be a szülők visszatekintésében.
Marie-Claude Monchaux: <i>A sehány éves kislány</i> (Monchaux, 1971)	A magzat fejlődése és a születéstörténet, nemi különbségek bemutatása.	A 9 hónap történései, a fejlődés, növekedés bemutatása, a születés utáni gyermekgondozás, valamint a szülői teendők ismertetését követően különböző kultúrák gyermekképének gazdagon illusztrált megjelenítése.
Grethe Fagerström és Gunilla Hanssom: <i>Peti, Ida és Picuri</i> (Fagerström és Hanssom, 1977)	A várandósság eseményei, a magzat növekedése, fejlődése, a szülőszoba átfogó bemutatása, a születés, a testvérféltékenység, a családi élet forgataga.	A várandósság fizikális jelei, eseményei, a születés folyamatának részletező megjelenítése, a szülészetben tett látogatás, a nemek közti biológiai különbségek bemutatása, képi és szöveges ismertetése; testvérkapcsolatok.
Kiss Judit Ágnes: <i>Babaróka kistestvére</i> (Kiss, 2020)	Várandósság, születés, testvérféltékenység, a családi élet jelenségei, mozzanatai.	A tíz mesét tartalmazó kötet fejezeteinek a dolgozat tekintetében releváns címei: <i>Apróka érkezése és Babaróka féltékeny</i> . A várandósságot és a születést érintő kérdéseken túl a kistestvér érkezésének lehetséges, családot érintő kihívásairól, a gondozási teendőkről, a megbetegedésről és az együttműködésről szól.

A mese szerzője, címe, a megjelenés éve	Központi téma	Rövid tartalom
Balázs Imre József és mtsai: <i>Tesókönyv</i> (Balázs és mtsai., 2021)	A <i>Mesélj nekem</i> -sorozat kötete a testvérkapcsolatok, az örökbefogadás, a féltékenység és a családi konfliktusok témakörét járja körbe verseken, meséken keresztül.	Történetek és versek a <i>Mesélj nekem</i> -sorozat testvérkapcsolatokról szóló kiadványában. Fellelhető benne mese és gyermekvers a testvérek viszonyáról, az örökbefogadásról. A kötet szerzői a magyar irodalom ismert alakjai, kortárs költői.
Liane Schneider: <i>Bori és a kistestvér</i> (Schneider, 2010)	A várandósság és a testvérre válás folyamata.	A <i>Barátnőm, Bori</i> -sorozat testvérkapcsolatokról szóló kiadványában a családtagok mesélnek az érdeklődő gyermeknek születendő testvéréről, a 9 hónap rejtelméről. A féltékenység, rivalizálás jelensége nem jelenik meg a műben.
Finy Petra: <i>A tesó-ügy</i> (Finy, 2009)	Várandósság és születés; a testvér érkezése gyerek-szemmel.	Az óvodás és bölcsődés korosztálynak szóló képeskönyvet lapozva az olvasó egy testvér szemszögéből hallhatja a mesélő gyermek érzéseit, aggályait, őszinte beszámolóját a testvérek viszonyáról.
Pacskovszky Zsolt és Rigler Ilona: <i>Hogyan élheted túl, ha minden a testvéred körül forog?</i> (Pacskovszky és Rigler, 2013)	A testvérféltékenység jelensége, konfliktusok feloldása.	A <i>Lélekdoki</i> -sorozat a válás és a bántalmazás témakörét követő, testvérekről szóló, kisiskolásoknak szóló kiadványa segíti a nagy horderejű változást jelentő élethelyzetek – mint a testvér születése – megértését, elfogadását. A könyv egyik része a történet maga, a második fele segítő gyakorlatokat tartalmaz.
Bálint Ágnes: <i>Mazsola és Tádé</i> (Bálint, 1971)	Testvérviszony, féltékenység; hétköznapi történetek, élethelyzetek bemutatása.	A klasszikus, sokak által kedvelt történet számos része a testvérek egymáshoz való viszonyulását mutatja be a fiatalabb és az idősebb gyermek közti problémák megjelenítésével, a hétköznapi történetek, élethelyzetek bemutatásával.